

УДК 37.02:001.12«712»

Наталія Ковалевська

Полтавський національний
педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0003-1149-4109

Анжела Пасічніченко

Полтавський національний
педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0002-5500-0070

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Стаття містить короткий огляд особливостей організації освітнього середовища на різних історичних етапах. Охарактеризовано моделі, типи й види середовищ, здійснено аналіз структурних компонентів освітнього середовища. Авторами проаналізовано сучасні наукові праці, що містять тлумачення термінів «середовище», «середовищний підхід», «освітнє середовище», «освітньо-розвивальне середовище», «інформаційне середовище», «соціокультурне середовище». Визначено взаємозалежність середовищних процесів від ноосфери. Уточнено поняття «інформаційно-розвивальне середовище».

Ключові слова: середовище, простір, освітнє середовище, освітньо-розвивальне середовище, середовищний підхід, розвивальне середовище, інформаційно-розвивальне середовище.

Постановка проблеми. Швидка зміна технологічної епохи на епоху інформаційно-технологічну спонукає до усвідомлення невідворотніх змін, що очікують освітню галузь. Усі технологічні революції в історії людства характеризувалися всеосяжним впливом, проникненням у всі сфери людської діяльності не лише як зовнішнє джерело, але і як матерія, що наповнює цю діяльність. В останні два десятиліття ХХ століття сузір'я великих технологічних проривів, у всіх важливих галузях (галузь нових матеріалів, інформаційних полів, джерел енергії, нанотехнологіях), дає можливість розглядати під новим кутом всі тенденції організації сучасного життєвого середовища. Органічною частиною життєвого середовища є середовище освітнє.

Останнім часом з'явилася велика кількість публікацій із проблеми організації середовища, зокрема освітнього середовища. Однак, до цього часу немає єдиної думки щодо визначення поняття «середовище», її структури, характеристики основних структурних компонентів, функцій, рівнів взаємодії, особливостей її проектування.

Аналіз актуальних досліджень показав, що теорію середовищного підходу розробляли: Л. Новікова, В. Караковський, Н. Селіванова, Ю. Мануйлов, М. Басов. Психологічну характеристику освітньому

середовищу давали: І. Баєва, Ю. Громико, Т. Іволшина, Є. Клімов, В. Рубцов, В. Слободчиков В. Панов, В. Ясвін, Ю. Песоцький. Філософсько-педагогічні аспекти освітнього середовища розглядали М. Князева, Н. Крилова, Ю. Мануйлов, С. Сергєєв. Проблемою проектування освітнього середовища, як фактору впливу на формування культурної особистості, займалися О. Іванов, М. Князева, П. Флоренський. Методологією дослідження освітнього середовища займався Ю. Хоменко. Проблема моніторингу освітнього середовища досліджується в роботах Т. Воронцової, В. Письменного, Н. Пустовіта.

Різні аспекти організації освітнього середовища вищого навчального закладу були у фокусі наукового інтересу психологів, педагогів, зокрема, розглядалися такі проблеми: проектування інноваційного середовища (А. Артюхіна, І. Богданова, І. Задонська, О. Коломок, І. Казанжи, В. Козирєв); шляхи гуманізації просторово-розвивального середовища (О. Леонтєєва); дослідження внутрішнього освітнього середовища як фактору підвищення конкурентноспроможності вищого навчального закладу (Ж. Зайцева, О. Налівалкін, Т. Носкова, В. Солдаткін); проектування та організація інформаційно-освітнього середовища (А. Дресвяніна, К. Рогозіна, В. Мадзігон); особливості організації гендерного середовища (Є. Рукавішнікова); організація гуманітарного середовища (Є. Мартинова, Р. Мінзарипов); побудова толерантного середовища (І. Пчелінцева, Н. Міланова); вплив виховного середовища на студентів (Ф. Тугуз).

Сучасні дослідники феномену освітнього середовища зосереджують свою увагу на такому колі наукового пошуку: перспективи та розвиток віртуального освітнього середовища (Л. Ахметов, Л. Астахова, Д. Іванов, Т. Носкова), обґрунтування техноцентричного підходу до віртуального освітнього середовища (М. Вайндорф-Сисоєва, С. Хапаєва, В. Шитова), філософські можливості педагогічного дизайну електронного медіасередовища (В. Гура), організація інформаційного середовища в закладах освіти (Є. Петрова, М. Смірнов).

Метою даної статті є теоретичний аналіз та осмислення поняття освітнього середовища, характеристика його історичного виникнення й розвитку, висвітлення особливостей його функціонування в сучасному науково-педагогічному просторі.

Методи дослідження. Для досягнення мети статті було використано аналіз психолого-педагогічної, філософської літератури з проблем функціонування та організації середовища.

Виклад основного матеріалу. Кожна історична епоха мала свої символи, образи (інтерфейси) освітнього середовища. Первісне суспільство представлене низкою атрибутів магії та старійшиною роду як ретранслятором досвіду. Символ освітнього середовища Стародавнього світу первинно втілюється в сімейному вихованні, а згодом відображається в храмових

школах Месопотамії та Єгипту, системі закладів освіти Античності. За часів Середньовіччя символ освітнього середовища зазнає трансформації від елементарної школи до медресе в Багдаді та вищої школи у Візантії, від європейських схоластичних навчальних закладів із педагогом-церковником до появи перших університетів на тлі зачатків гуманізму, що проголошували початок епохи Відродження. Освітнє середовище Нового часу має образ чіткої системи виховання та навчання Я. А. Коменського, дуалістичного світогляду Дж. Локка, який виховував джентльмена, педоцентризму та теорії вільного виховання Ж.-Ж. Руссо, у блискучих кроках матеріалістично-енциклопедистів К. Гельвеція та Д. Дідро, пропаганди громадянського виховання, у середовищі поєднання виробничої праці з навчанням зі спробами забезпечення гармонійного розвитку Й. Г. Песталоцці. Унікальними символами вільного духовного середовища стала система вальдорфських закладів освіти Р. Штайнера та середовища, зорієнтованого на саморозвиток і самонавчання в системі М. Монтесорі.

Положення середовищного підходу в освіті обґрунтував Ю. Мануйлов. Сучасна педагогічна наука розглядає середовищний підхід як теорію і технологію безпосереднього управління процесами виховання й розвитку особистості або ж як систему дій суб'єкта управління, спрямованих на перетворення середовища на засіб проектування й діагностики результату навчання і виховання.

Сучасна реальність представлена віртуальним інформаційним освітньо-розвивальним середовищем. Кінцевим результатом якого, за твердженням Є. Петрової, має стати створення нової інформаційної цивілізації.

Поняття середовища тривалий час «обслуговувало» коло наукових інтересів природничих наук: біології, хімії, фізики, екології, географії, в останні десятиліття воно трансформувалося в дефініцію, яка широко використовується гуманітарними науками: психологією, педагогікою, соціологією, політологією. Прийнято вважати, що поняття середовища введено у вітчизняну психолого-педагогічну науку на початку ХХ століття.

У перекладі з англійської *environment* і французької *environnement* середовище розуміється як оточення, оточуюче середовище; навколишнє середовище, зовнішні чинники [2, 143–151].

З метою уточнення семантики слова «середовище» звернемося до «Словника української мови». «Середовище» ним трактується в декількох значеннях: по-перше – сукупність природних умов, у яких проходить життєдіяльність якого-небудь організму; по-друге – соціально-побутові умови, у яких проходить життя людини; оточення [15].

У педагогічній науці поняття «середовище» вживається в широкому і вузькому значеннях: широка соціальна дійсність, суспільство, держава в цілому; середовище, що безпосередньо оточує дитину, впливає на її формування й розвиток.

Характеризуючи середовище, низка дослідників розглядають його з точки зору: організації (організоване й неорганізоване середовище); змісту (природного, соціального, предметного); діяльності, здійснюваної в середовищі (ігрової, навчальної, трудової) [11].

Аналіз літератури дає можливість стверджувати, що єдиної класифікації освітніх середовищ немає. Часто критерієм класифікації освітніх середовищ обирають рівні освіти: освітнє середовище дошкільного закладу, школи, професійно-технічного закладу, вищого начального закладу; педагогічні категорії: навчальне середовище, виховне середовище, розвивальне середовище.

Автором найчастіше вживаної у вітчизняному науковому обігу типології освітніх середовищ є Я. Корчак [7]. Педагогом було виділено чотири типи освітніх середовищ: догматичне освітнє середовище, ідейне середовище, кар'єрне середовище, освітнє середовище безтурботного споживання. Педагог дає детальну характеристику кожного типу: догматичне середовище сприяє формуванню залежної й пасивної дитини; ідейне – вільної і активної; безтурботного споживання – вільної, однак, пасивної, кар'єрне середовище – активної, але залежної дитини [17].

Аналіз праць вітчизняних науковців свідчить, що поряд із поняттям середовища у вітчизняній педагогіці і психології функціонують поняття «простір» і «оточення», вивчаються можливості використання даних категорій у педагогічній практиці. Так, Н. Демидова [5] не вважає ці поняття синонімічними. «Освітній простір» авторка визначає як пов'язані між собою зовнішні умови, які можуть впливати на людину. Перебуваючи в одному й тому самому просторі, суб'єкт може бути представником кількох освітніх середовищ, які будуть відрізнятися за силою свого впливу і значимості. «Освітнє середовище» автор характеризує як взаємозв'язок внутрішніх системно-організаційних умов, із якими суб'єкт знаходиться в тісній взаємодії, взаємовпливові, це забезпечує двосторонні зміни й розвиток як суб'єктів, так і самого середовища.

Низка науковців (М. Якушкіна, І. Чепуришкін) теж схиляються до думки про неідентичність понять «середовище» і «простір». Наприклад, І. Чепуришкін зазначав, що середовище – це даність, яка не є результатом конструктивної діяльності людини, а простір є результат педагогічного освоєння цієї даності. Простір – це освоєне середовище (природне, культурне, соціальне, інформаційне), пристосоване для вирішення освітніх, виховних, інших завдань. Автор зазначає, що простір не організовується сам по собі або наказом зверху – він народжується всередині педагогічної дійсності завдяки спеціально організованій діяльності. Простір можна розглядати як педагогізоване середовище. Науковець виділяє такі типи простору, обираючи за критерій контур і його особливості: простір класу, школи, села, міського селища, малого міста; виділяє простір у масштабі області, країни, простір європейського і світового масштабу [16].

Провідний спеціаліст у галузі дослідження і проектування освітнього середовища В. Ясвін розглядає його як систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [17, 14].

Як вказує Ю. Кулюткін, «освітнє середовище може бути охарактеризоване як сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітній установі психолого-педагогічних умов, у результаті взаємодії яких із індивідом відбувається становлення особистості» [8].

Основоположник християнської психології В. Слободчиков розглядає освітнє середовище як спеціально організований простір, «місце» в соціумі, де суб'єктивно виникають безліч відношень, зв'язків і здійснюються різноманітні види діяльності різних систем із розвитку індивіда і його соціалізації. Учений-психолог вважає, що специфічною властивістю освітнього середовища є її насиченість освітніми ресурсами. Насичення середовища освітніми ресурсами перетворює його на освітнє середовище [5].

У дослідженні В. Панова освітнє середовище визначається як спеціально змодельоване закладом середовище, яке відповідає пізнавальним інтересам учнів, з урахуванням можливостей педагогічного колективу, регіональної структури освітньої системи, особливостей соціальної культури, з метою реалізації школяра як суб'єкта культури, забезпечуючи пріоритет його індивідуальності.

У сучасній педагогічній науці не існує єдиної думки щодо структурних компонентів освітнього середовища. В більшості досліджень структура середовища визначається як значущі елементи, що задають контекст навчання, серед яких: реальні пізнавальні об'єкти, суб'єкти, психологічні та соціальні характеристики суб'єктів, відносини, інформація (табл. 1).

Таблиця 1

Структурні компоненти освітнього середовища

Автори	Ясвін В.	Кулюткін Ю., Тарасов С	Панов В.	Мануйлов Ю.
Структурні компоненти	<ul style="list-style-type: none"> • просторово-предметний; • соціальний; • технологічний (психодідактичний) 	<ul style="list-style-type: none"> • просторово-семантичний; • змістово-методичний; • комунікаційно-організаційний 	<ul style="list-style-type: none"> • просторово-предметний • комунікаційний; • діяльнісний (технологічний) 	<ul style="list-style-type: none"> • стихії; • ніші; • мічені

Заслугує на увагу дослідження Г. Віневської, яка систематизувала уявлення про сучасні моделі освітніх середовищ. Автором було виділено такі моделі: еколого-особистісна модель освітнього середовища (В. Ясвін), яка розкривається через характеристику структурних компонентів освітнього середовища; психодідактична модель (В. Лебедєва, В. Орлов),

яка базується на положеннях особистісно-орієнтованої освіти, орієнтується на ідентифікацію й диференціацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії, моделювання спеціальних освітніх середовищ; комунікативно-орієнтована модель освітнього середовища (В. Рубцов) представлена як форма взаємодії, що сприяє появі особливої спільності між педагогом і учнем. Основою екопсихологічної моделі (В. Панов) є положення про те, що розвиток людини розглядається в контексті «людина-оточуюче середовище»; антрополого-психологічна модель (В. Слободчиков) характеризується взаємодією суб'єктів освітнього процесу та варіативністю освітнього середовища [3].

Неодмінним супутником поняття «освітнє середовище» є поняття «розвивальне середовище», «освітньо-розвивальне середовище».

На думку О. Писарчук, у самому широкому контексті освітньо-розвивальне середовище являє собою соціокультурний простір, у межах якого з різним ступенем організованості здійснюється процес розвитку особистості. Авторка зазначає, що для того, щоб освітній простір став розвивальним середовищем, воно має набути таких властивостей: гнучкості; неперервності; варіативності; інтегрованості; відкритості; налаштованості на спільне діяльне спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу [12].

Вивчення питання обґрунтування середовищного підходу вказало на виокремлення низкою науковців поняття культурно-освітнього середовища та соціокультурного середовища. Е. Мертенс дає визначення культурно-освітнього середовища, позиціонуючи його як складне інтегроване поняття, сукупність освітньо-навчальних та культурно-виховних умов, які відображають політичний і соціально-економічний розвиток, вітчизняні національно-культурні й історичні традиції, стан духовно-етичної сфери суспільства, а також розвивають і формують особистість [16].

Соціокультурне середовище, за визначенням С. Тарасова, це складна структура суспільних, матеріальних і духовних умов, у яких реалізується діяльність людини. Середовище виявляється істотною умовою розвитку особистості; у той самий час під впливом діяльності людини середовище змінюється саме. Ось чому проблеми взаємин людини й середовища розглядаються в межах різних наукових дисциплін і напрямів (філософія, психологія, соціальна екологія, педагогіка, соціологія тощо).

Останнє десятиліття в науковий обіг було введено поняття «інформаційне освітнє середовище», «віртуальне освітнє середовище», «високотехнологічне віртуальне мережеве освітнє середовище».

Спроби моделювання сучасними науковцями нових типів освітніх середовищ зумовлені об'єктивними причинами. Для молодого покоління, що виросло в оточенні цифрових медіа, які народилися на початку 80-х і пізніше, характерний вже принципово інший стиль навчання. Для їх символічного позначення вже застосовуються різні визначення: «цифрове

покоління», «мережеве покоління», «учні нового тисячоліття», «покоління геймерів», «покоління миттєвих повідомлень» та ін. Суб'єкти навчання нового тисячоліття демонструють комплекс стилів навчання, які характеризуються доступністю й легкістю використання цифрових ресурсів, цифровою грамотністю, вони мислять більш візуально, віддають перевагу мультимедійному середовищу, мають командний дух, цілеспрямовані і прагматичні, чекають відповідних навчальних ресурсів, щоб задовольнити власні індивідуальні потреби [4].

Усе більш вживаним стає поняття «інформаційне середовище». На думку М. Смирнова, «інформаційне середовище – це сукупність інформаційних умов існування суб'єкта (це наявність інформаційних ресурсів і їх якість, розвиненість інформаційної інфраструктури). Е. Петрова вважає, що, сучасне інформаційне середовище можна визначити як сукупність інформаційних умов існування суб'єкта (наявність інформаційних ресурсів і їх якість, розвиненість інформаційної інфраструктури), а також соціально-економічних і культурних умов реалізації процесів інформатизації [4].

Під розвивальним інформаційним освітнім середовищем Е. Ільєсова розуміє цілісну педагогічну систему, яка інтегрує в собі такі складові: сучасні (інноваційні) освітні технології, спрямовані на формування інтелектуально-розвиненої, соціально-значимої, креативної особистості, яка володіє професійними знаннями, вміннями й навичками; інформаційні освітні ресурси (традиційні та електронні носії інформації, комп'ютерно-телекомунікаційні навчально-методичні комплекси); засоби управління освітнім процесом; психолого-педагогічні умови, що сприяють творчому саморозвиткові й формують установки на розвиток креативного потенціалу. Розвивальне інформаційне освітнє середовище включає в себе дві складові – реальне освітнє середовище і віртуальну медіа освітнє середовище.

Віртуальне освітнє середовище Н. Запускаловою визначається як довільно конструйована структура інформаційного середовища, інтегрована сукупністю автономних суб'єктів, зв'язок яких має нелінійний, імовірнісний характер, і реалізує їх життєві стратегії й ціннісні орієнтації в інтерактивній соціальній взаємодії в умовах інституціоналізації ризиків, обумовлених невідповідністю існуючих і віртуальних освітніх реальностей [6].

Зокрема, Л. Ахметов зазначає, що віртуальне навчальне середовище в загальному вигляді – комп'ютерне відображення реального навчального середовища, елементів світобудови, а також сукупності неіснуючих у реальності об'єктів, здатних виконувати (безпосередньо або опосередковано) навчальні функції. Віртуальний навчальний простір є частиною загального простору розвитку особистості, пов'язаного з оволодінням знаннями, способами творчої діяльності, науковим світоглядом, і є сукупність можливостей віртуального середовища в

опосередкуванні особистісного розвитку, обумовлених участю в педагогічному процесі, умовами формувального віртуального середовища й індивідуальними особливостями [1].

На увагу заслуговує дослідження Т. Носкова, який вводить поняття високотехнологічного віртуального мережевого освітнього середовища, яке визначає як систему освітніх умов, необхідних для запуску, на базі ІКТ, паралельних, додаткових до традиційних, процесів соціалізації і професіоналізації суб'єкта, що здійснюються з урахуванням нової, сучасної інформаційної та комунікаційної поведінки молоді в мережевому середовищі.

Ми можемо припустити, що за процесами інформатизації, віртуалізації всього життя людини, за науковими революціями й вибухом наукової творчості стоять процеси накопичення інформації в ноосферу (В. Вернадський, Н. Моїсєєв). Це культурна інформація, яка дозволяла не просто виживати цивілізаціям, але накопичувати наукові, релігійні, філософські знання, перетворюючи ці знання в техніку і технології, устрій життя. У даний час виникла й розвивається в усьому світі інформаційна цивілізація, ноосфера переростає в інфоноосферу – глобальний інформаційний простір, а поняття інформація набуває категоріальний статус для філософії освіти.

У системі світової освіти еволюція ноосфери й інфоноосфери спільно з інтеграційними процесами привели до еволюції педагогіки в едукологію [13]. В. Ізвозчиковим, який визначає едукологію як наукову галузь, що вивчає комплекс упорядкованого і стихійно циркулюючого в інформаційній сфері Землі знання про світові й регіональні, індивідуально-емпіричні освітні процеси та системи, які виступають як інформаційний фонд Землі – Космосу [14].

З огляду на все вищезазначене виникає необхідність переосмислення окремих категорій, якими оперують у контексті середовищного підходу. Ми вважаємо за необхідне конкретизувати, уточнити зміст поняття «інформаційно-розвивальне середовище». Зважаючи на те, що для термінологізації певного поняття необхідно вичленувати денотат із реальної дійсності, співвіднести у свідомості з певним об'єктом, тобто приписати йому дефініцію, покладаємося на попередні дослідження, теорію інфоноосфери, трактуємо його як сукупність умов, засобів, взаємостосунків, обумовлених циркулюючим в інформаційній сфері Землі знанням про світові і регіональні, індивідуально-емпіричні освітні процеси.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Аналіз поглядів на визначення дефініції «освітнє середовище» дає підстави стверджувати, що, у цілому, освітнє середовище розглядається сучасними науковцями з точки зору його функціональності, а саме як: система впливів

умов формування особистості; простір, де соціалізується й розвивається особистість; як змодельоване середовище для реалізації можливостей індивіда. Змістове та структурне наповнення терміну «інформаційне освітнє середовище» має технологічний характер і потребує уточнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахметов Л. Г. Виртуальное учебное пространство : сущность, структура и проблемы управления [Электронный ресурс] / Л. Г. Ахметов. – Режим доступа : http://lib.herzen.spb.ru/text/akhmetov_10_57_42_47.pdf.
2. Богданова А. И. Роль образовательной среды в современном поликультурном обществе / А. И. Богданова // Сборник конференций Социосфера. – 2010. – № 7. – С. 143–151.
3. Винеvская А. В. Современные подходы к характеристике моделей образовательных сред / А. В. Винеvская // Альманах современной науки и образования. – 2012. – № 8. – С. 22–24.
4. Гура В. В. Философские аспекты педагогического дизайна электронной медиаобразовательной среды / В. В. Гура // Философские проблемы информационных технологий и киберпространства. – 2011. – № 2. – С. 84–96.
5. Демидова Н. И. Анализ подходов к понятию «образовательная среда» в научной мысли XX века / Н. И. Демидова // Известия Саратовского университета (Сер. Философия. Психология. Педагогика. Вып. 4). – 2009. – Том 9. – С. 113–116.
6. Запускалова Н. С. Виртуальная образовательная среда : сущность понятия / Н. С. Запускалова // Сибирский педагогический журнал. – 2011. – № 12. – С. 63–68.
7. Корчак Я. Как любить ребенка : книга о воспитании / Я. Корчак. – М. : Политиздат, 1990. – 500 с.
8. Кулюткин Ю. Образовательная среда и развитие личности / Ю. Кулюткин, С. Тарасов // Новые знания. – 2001. – № 1.
9. Львовичкіна А. М. Екологічна психологія у постчорнобильську епоху : навч. посібник / А. М. Львовичкіна. – К., 2003.
10. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании / Ю. С. Мануйлов // Педагогика. – 2000. – № 7.
11. Надолинская Т. В. Художественно-игровая среда как фактор развития сотворческого воображения педагога и учащихся / Т. В. Надолинская // Известия Южного федерального университета. Технические науки. – 2006. – № 2. – Том 57. – С. 130–135.
12. Писарчук О. Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Т. Писарчук. – Тернопіль, 2016. – 21 с.
13. Прокопцов В. И. Эдукология : Принципиально новая наука образования / В. И. Прокопцов. – СПб. : Препринт, 2004. – 183 с.
14. Прокопцов В. И. Эдукология: методология эдукологии / В. И. Прокопцов. – СПб. : Изд-во СПбГЛТА, 2005. – 71 с.
15. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
16. Якушкіна М. С. Образовательная среда и образовательное пространство как понятия современной педагогической науки / М. С. Якушкіна // Человек и образование. – 2013. – № 2 (53). – С. 66–69.

17. Ясвин В. А. Образовательная среда : от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

REFERENCES

1. Akhmetov, L. H. *Virtualnoie uchebnoie prostranstvo: sushchnost, struktura i problemy upravleniia* [Virtual educational environment: essence, structure and problems of management]. Retrieved from: http://lib.herzen.spb.ru/text/akhmetov_10_57_42_47.pdf. (In Russian).
2. Bohdanova, A. I. (2010). Rol obrazovatelnoi sredy v sovremennom polikulturnom obshchestve [Role of the educational environment in modern polycultural environment]. *Sbornik konferentsii Sotsiosfera*, 7, 143–151. (In Russian).
3. Vinevskaia, A. V. (2012). Sovremennyye podkhody k kharakteristike modelei obrazovatelnykh sred [Modern approaches to the characteristic of models of educational environments]. *Almanakh sovremennoi nauki i obrazovaniia*, 8, 22–24. (In Russian).
4. Hura, V. V. (2011). Filosofskiiye aspekty pedahohicheskoho dizaina elektronnoi mediaobrazovatelnoi sredy [Philosophical aspects of pedagogical design of the electronic media educational environment]. *Filosofskiiye problemy informatsionnykh tekhnologii i kiberprostranstva*, 2, 84–96. (In Russian).
5. Demidova, N. I. (2009). Analiz podkhodov k poniatiiu “obrazovatelnaia sreda” v nauchnoi mysli XX veka [Analysis of approaches to the concept “educational environment” of the scientific thought of the XX century]. *Izvestiia Saratovskoho universiteta (Philosophy. Psychology. Pedagogics. vol. 4)*, 9, 113–116. (In Russian).
6. Zapuskalova, N. S. (2011). Virtualnaia obrazovatelnaia sreda: sushchnost poniatia [Virtual educational environment: essence of a concept]. *Sibirskii pedahohicheskii zhurnal*, 12, 63–68. (In Russian).
7. Korchak, Ya. (1990). *Kak liubit rebenka: kniha o vospitanii* [How to love the child: the book about education]. Moscow: Politizdat. (In Russian).
8. Kuliutkin, Yu., Tarasov, S. (2001). Obrazovatelnaia sreda i razvitiie lichnosti [Educational environment and development of the personality]. *Novyie znaniia*, 1. (In Russian).
9. Liovochkina, A. M. (2003). *Ekolohichna psykholohiia u postchornobylsku epokhu* [Ecological psychology during a postchornobyl era]. Kyiv. (In Ukrainian).
10. Manuilov, Yu. S. (2000). Sredovoi podkhod v vospitanii [Environmental approach in education]. *Pedahohika*, 7. (In Russian).
11. Nadolinskaia, T. V. (2006). Khudozhestvenno-ihrovaia sreda kak faktor razvitiia sotvorcheskoho voobrazheniia pedahoha i uchashchikhsia [Art and game environment as a factor of development of co-creative imagination of the teacher and pupils]. *Izvestiia Yuzhnoho federalnogo universiteta. Tekhnicheskie nauki*, 2, vol. 57, 130–135. (In Russian).
12. Pysarchuk, O. T. (2016). *Pidhotovka maibutnioho vchytelia pochatkovoii shkoly do orhanizatsii osvitiio-rozvyvalnoho seredovyshcha* [Training of the future elementary school teacher for the organization of the educational developing environment] (PhD thesis). Ternopil. (In Ukrainian).
13. Prokoptsov, V. I. (2004). *Edukolohiia: Printsipialno novaia nauka obrazovaniia* [Educology: Essentially new science of education]. SPb.: Preprint. (In Russian).
14. Prokoptsov, V. I. (2005). *Edukolohiia: metodolohiia edukolohii* [Educology: educology methodology]. SPb.: SPbGLTA. (In Russian).
15. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. (1970–1980)* [Ukrainian Language Dictionary]. Kyiv: Naukova dumka. (In Ukrainian).

16. Yakushkina, M. S. (2013). *Obrazovatelnaia sreda i obrazovatelnoie prostranstvo kak poniatiia sovremennoi pedahohicheskoi nauki* [Educational environment and educational space as the concepts of modern pedagogical science]. *Chelovek i obrazovaniie*, 2 (53), 66–69. (In Russian).

17. Yasvin, V. A. (2001). *Obrazovatelnaia sreda: ot modelirovaniia k proiektirovaniuu* [Educational environment: from modeling to design]. Moscow: Smysl. (In Russian).

РЕЗЮМЕ

Ковалевская Наталия, Пасичниченко Анжела. Современные представления о образовательной среде как психолого-педагогическом феномене.

Статья содержит краткий обзор особенностей организации образовательной среды на разных исторических этапах. Охарактеризованы модели, типы и виды сред, осуществлен анализ структурных компонентов образовательной среды. Авторами проанализированы современные научные труды, содержащие толкование терминов «среда», «средовой подход», «образовательная среда», «образовательно-развивающее пространство», «информационная среда», «социокультурная среда». Определена взаимозависимость средовых процессов от процессов в ноосфере. Уточнено понятие «информационно-развивающая среда».

Ключевые слова: среда, пространство, образовательная среда, развивающая среда, образовательно-развивающая среда, средовой подход, информационно-развивающая среда.

SUMMARY

Kovalevska Nataliia, Pasichnichenko Anzhela. Modern views of educational environment as psychological and pedagogical phenomenon.

The article contains a brief overview of the features of the organization of the educational environment at different historical stages from the earliest times to the present. An attempt of theoretical analysis and interpretation of the concept of educational environment has been made. The peculiarities of its functioning in the modern scientific and pedagogical area have been covered. Analysis of the literature makes it possible to assert that there is no single classification of educational environments.

The authors have analyzed the current scientific works containing the interpretation of the terms: “environment”, “environmental approach”, “educational environment”, “educational and developmental environment”, “information environment” and “sociocultural environment”.

To achieve the purpose of the article there has been used an analysis of psychological and educational, and philosophical literature on the issues of the functioning and organization of the environment.

Models, types and kinds of environments have been characterized. The analysis of the structural components of the educational environment has also been made.

It's been determined that modeling new types of educational environments by modern scientists is due to objective reasons. Fundamentally different style of studying is typical for the younger generation, who was born in the early 80s and later, and has grown up surrounded by digital media. Considering the fact that during the last decade the scientific concepts of “information educational environment”, “virtual educational environment”, “high-tech virtual network educational environment” were introduced, a short analysis of these definitions has been made.

Interdependence of environmental processes and processes in the noosphere has been established. Basing on the analysis of psychological and educational, and philosophical literature

authors have suggested that at this stage the worldwide information civilization has appeared and is developing, noosphere grows into info-noosphere – the global information space, and the concept of information gains a categorial status for philosophy of education.

Regarding the fact that semantic and structural content of the term “information educational environment” is technological in nature, a concept of “information and developmental environment” has been detailed.

Key words: *environment, area, educational environment, developmental environment, educational and developmental environment, environmental approach, information and developmental environment.*

УДК 371.32:811.161.2+37(09)

Лариса Кушнірова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-6897-1829

ПОРАДИ В. МАСАЛЬСЬКОГО ЩОДО НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ, БУДОВИ СЛОВА, ПРАВОПISY, ПРИЩЕПЛЕННЯ УЧНЯМ ОРФОЕПІЧНИХ ТА ОРФОГРАФІЧНИХ НАВИЧОК

Мета статті – розглянути методичні поради відомого вітчизняного вченого-філолога і педагога В. Масальського щодо навчання фонетики, будови слова, правопису, прищеплення учням орфоепічних та орфографічних навичок на уроках української мови в середній школі.

Науковець вважає, що в умовах викладання двох східнослов'янських мов вивчення фонетики української та російської мов створює в учнів основу для свідомого оволодіння нормами літературної вимови. Методист радить з'ясувати високі якості звукової системи цих мов – їх милозвучність. Щоб закласти за допомогою вивчення фонетики міцну основу орфографічної грамотності учнів, потрібне добре засвоєння фонетичних і правописних закономірностей. Уміння визначати склад слова важливе для успішного засвоєння орфографії. Доведено, що поради вченого не втрачають цінності й сьогодні.

Ключові слова: *навчання фонетики, будови слова, правопису на уроках української мови, звук, милозвучність, формування орфоепічних та орфографічних навичок, свідоме оволодіння нормами літературної мови.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах, відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, з урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, завдання освітньої галузі в середній і вищій школі полягає в подальшому розвитку базових лексичних, граматичних, культуромовних, стилістичних, орфоепічних, правописних умінь і навичок учнів на основі узагальнення й поглиблення знань про мову як суспільне явище, а також вироблення комунікативних умінь і навичок ефективного спілкування в різних життєвих ситуаціях [3; 4]. Витоки сучасних підходів до навчання учнів української